

**Löffler Heinrich. Germanistische Soziolinguistik.
3., Überarbeitete Auflage. – Berlin : Erich Schmidt Verlag, 2005. – 246 S.**

Гайнріх Льюфлер – професор кафедри німецької філології університету міста Базель (Швейцарія), автор праць: «Проблеми діалектології» («Probleme der Dialektologie» 1990), «Основи лінгвістики» («Linguistische Grundlagen» 1991), «Вступ до діалектології» («Dialektologie: Eine Einführung» 2003), «Мова міста» («Stadtsprachenforschung» 2010) і, звичайно, «Германістична соціолінгвістика» («Germanistische Soziolinguistik» 1985, 1994, 2005).

Розвиток німецької соціолінгвістики починається з пре-соціолінгвістичного періоду, тобто від кінця XIX ст. і до 60-х рр. XX ст., коли було виокремлено аспекти дослідження у площині «мовлення – мовець – суспільство», які тоді ще не переросли в окрему дисципліну. Другий етап розвитку соціолінгвістики розпочався наприкінці 60-х рр. Цей період ознаменувався дослідженням «мовних бар'єрів» мови людей найнижчого соціального прошарку, носіїв діалектів. Науковці дедалі частіше опиралися на емпіричну базу, а не на власну мовну інтуїцію і мовний досвід. Постановка більшості питань була універсальною для різних мов, тому автори праць часто наводили приклади з різних мов.

Автор переконує, що третій, сучасний, період розвитку німецької соціолінгвістики характеризується дослідженням саме аспектів німецької мови, оскільки науковці керуються міркуванням, що соціолінгвістика можлива, по суті, лише на основі емпіричних досліджень окремих мов. Про універсальність важко говорити навіть на рівні однієї мови, адже можливі суттєві регіональні відмінності. Наприклад, у Німеччині це Північ – Південь, а після об'єднання Німеччини ще й Захід – Схід, це індустріальна та аграрна частина (місто – село), не кажучи вже про розбіжності на рівні країни (однією мовою можуть послуговуватися в кількох країнах, скажімо, як німецькою). Читач виявляє, що в цей період відбувається перехід від дослідження «мовних бар'єрів» до вивчення різновидів німецької мови і до контактної лінгвістики, тобто вивчення проблем білінгвізму, контактів німецької мови з іншими мовами, німецької мови як іноземної. Внаслідок зміщення акцентів від дослідження проблематики мови певних соціальних станів до мовного розмаїття загалом предметна сфера соціолінгвістики накладається на «лінгвістику розмаїття» (нім. Varietätenlinguistik). Обидві дисципліни можна об'єднати під назвою «дослідження мовної дійсності». Можливо, саме тому в рецензованій праці темам «мовні бар'єри» і «мовні різновиди» присвячено найбільше уваги.

Коротко про структуру праці. У «Передмові» проф. Г. Льюфлер констатує, що після другого видання праці соціолінгвістика утвердилася як навчальна і дослідницька дисципліна, яка зосереджує сьогодні увагу на вивченні мовного розмаїття, не розчинившись, як це прогнозувало багато мовознавців, у загальній лінгвістиці і не випавши з канону мовознавчих дисциплін. Після виходу першого видання книжки минуло 20 років. Читач отримав вже третє видання, в якому автор оновив приблизно третину літератури, простежуючи за розвитком соціолінгвістики упродовж останнього десятиліття. Деякі розділи з попередніх двох видань, які вже належать до історії німецької соціолінгвістики (як-от «мовні бар'єри»), скорочено або випущено, інші (дослідження розмаїття), які раніше було згадано лише фрагментарно, – розширено: мова міста, гендерлекти, мова людей певного вікового періоду, німецька мова після

об'єднання, мова і нові засоби комунікації, мова й ідентичність тощо. Праця охоплює аспекти германістичної соціолінгвістики від історії виникнення дисципліни до сучасних тем досліджень, які представлені у двох частинах: загальній («Теорія та історія германістичної соціолінгвістики» – *Zur Theorie und Geschichte einer germanistischen Soziolinguistik*) і спеціальній («Соціолінгвістика німецької мови» – *Soziolinguistik des Deutschen*). Розділи сприймаються самостійно, без необхідності попереднього ознайомлення з іншими.

Кожна частина охоплює широкий спектр тем. Наприклад, у розділі «*Німецька мова і її мовці, або: Соціологія німецької мови*» (*Das Deutsche und seine Sprecher oder: Soziologie des Deutschen*) описано питання: що таке німецька мова; німецька мова як світова, як плюрицентрична мова (або чи існує чотири німецькі мови); контакти німецької мови із сусідніми мовами; чужі мови в німецькомовному просторі; німецька мова в ситуації диглосії (літературна мова – діалекти) та білінгвізму; німецька мова як іноземна в школі, як мова спілкування в міжнародних організаціях (ООН, Європейський Союз), на міжнародних конференціях, симпозиумах; німецька мова в іншомовному оточенні («німецькомовні острови», німецькомовні меншини без офіційного статусу). Є розділ, присвячений різновидам німецької мови (*Varietäten (Linguistik) des Deutschen*), який акцентує на медіальних та ситуативних різновидах, усній і письмовій мові, особливостях комунікації новими засобами (Інтернет, мобільний телефон); у ньому мова йде про функціональні різновиди/функціональні стилі, зокрема розмовну, літературну, наукову мову, мову офіційного спілкування, засобів масової інформації; описано різні види соціолектів, серед яких новий соціолект Pidgin-Deutsch; розкрито ареальні різновиди або питання соціодіалектології, а саме: діалект і вік, діалект і стать, національні діалекти, міські діалекти – сільські діалекти – мова індустріальних областей, діалект як мовний бар'єр, улюблені і нелюблені діалекти, комунікативні функції діалектів; пояснено взаємодія понять індивідуум – ідентичність – лояльність.

Інші розділи: «*Дослідження мовних бар'єрів в німецькій мові*» (*Sprachbarrierenforschung im Deutschen*), «*“Соціограматика” німецької мови?*» (*Eine «Sozio-Grammatik» des Deutschen?*), «*Історія мови як історична соціолінгвістика*» (*Sprachgeschichte als historische Soziolinguistik*) тощо.

Описуючи методи емпіричної соціолінгвістики, Г. Льофлер розкриває особливості кожного етапу (збір, обробка, аналіз матеріалу) і дає практичні поради щодо окремих аспектів (наприклад, техніки нотування або особливостей підготовки матеріалу), радить прочитати конкретні праці до теми (контрастивні граматики), дає покликання на інтернет-сторінки.

Окрім характерних саме для германістичної соціолінгвістики аспектів (як-от: вивчення особливостей німецької мови після об'єднання, німецька мова як мова міжнародного спілкування, особливості німецької мови в кожній із чотирьох німецькомовних країн, контакти німецької мови із сусідніми мовами тощо), в інших розділах розглянуто загальні соціолінгвістичні аспекти у зв'язку з німецькою мовою.

Підкреслимо, що в праці розкрито особливості спілкування за допомогою «нових засобів комунікації» (Інтернету, мобільного телефону), тому автор акцентує на змішуванні ознак усної і письмової мови (спонтанні діалоги в інтернет-чатах, короткі повідомлення SMS чи за допомогою мобільного телефону). Загалом нові засоби неможливо поділити на традиційно усні (радіо, телебачення, телефон) і письмові (газети, журнали, телеграф).

Проф. Г. Льюфлер відштовхується від широкого трактування терміна «соціолінгвістика», тому виклад окремих аспектів у його монографії можна сприйняти як фрагментарний. Однак дослідник наче передбачає таке розуміння: він вважає, що питання міжнародної соціолінгвістики вичерпно представлені в інших працях, тому сконцентрувався лише на питаннях і проблемах германістичної соціолінгвістики, звертаючись лише за потреби до загальних засад соціолінгвістики. Хоча в праці розглянуто не характерні раніше для германістики теми: функціональні стилі, нові засоби комунікації, аналіз розмови, «нова» історія мови.

Поряд з новими темами, нові грані в соціолінгвістичному контексті одержують і такі старі теми, як (мовна) індивідуальність, ідентичність, лояльність. Важливо, що дослідник вказує на перспективні і недосліджені аспекти (мова до, під час і після об'єднання Німеччини, ментальна і мовна інтеграція нових федеральних земель (колишньої НДР), мовна реінтеграція сотень тисяч поверненців і нова функція німецької мови у східноєвропейських країнах і в Європейському союзі, дослідження мови міста чи мови нових засобів комунікації, вивчення мовних контактів, мови групових ідентичностей – регіональних, національних, вікових, мови меншин), даючи молодим науковцям імпульси для досліджень.

Рецензована праця проф. Г. Льюфлера – важливе джерело не тільки для вивчення тем із історії чи теорії соціолінгвістики, але й для розуміння ознак німецькомовної соціолінгвістичної традиції.

Оксана Гаврилів

Рецензія надійшла до редколегії 16.09.2010